

Which History?

CARE ISTORIE? *)

BOGDAN VOICU

Istoria, ca prezentare a desfășurării cronologice a evenimentelor, reprezintă un reper care nu poate fi ignorat în investigarea realității sociale, constituindu-se chiar într-un instrument de cercetare care se poate dovedi deosebit de valoros. *Istoria socială* s-a dezvoltat, de altfel, ca ramură distinctă (și importantă) a sociologiei, contribuind direct la dezvoltarea acesteia, atât prin demersuri teoretice (vezi amplul studiu asupra istoriei al lui Toynbee), cât și prin dezvoltarea de metode de cercetare empirică (vezi analiza documentelor sociale sau metoda biografică).

Cartea pe care îmi propun să o prezint aici nu este una de istorie "pură" - în sensul în care învățăm istoria în clasele primare sau la gimnaziu, și nici una de istorie socială. Dacă ar fi să o definesc printr-un singur cuvânt aș alege *metaistorie* sau - după cum pare a opta autorul ei - *filosofia istoriei*. Nu pot spune că nu mă pricep la istorie - nimeni nu cred că poate spune acest lucru, însă priceperea mea este una naivă, empirică, neprofesionistă. Analiza mea nu țintește, așadar, aspectele științific-istorice ale volumului, ci îmi propun să aduc lucrurile pe un tărâm mult mai la îndemână, căutând să subliniez numeroasele puncte de confluență între istoria propusă de profesorul Lucian Boia și sociologie - așa cum am învățat-o și o înțeleg eu.

Prima mea "întâlnire" cu Lucian Boia a fost prin cele două lucrări coordonate de domnia sa și editate la tipografia Universității din București în 1995¹. Mărturisesc că, deși interesante, cele două volume nu mi-au atras în mod deosebit atenția, așa cum avea să o facă o altă lucrare a domnului Boia - „Istorie și mit în conștiința românească”. Apărută în 1997, tot la Editura Humanitas, cartea în cauză a stârnit, se pare, destule discuții în unele grupuri intelectuale românești. Telul ei era o analiză a mitologiei istorice românești, a modului în care "perma

*) Reflecții asupra volumului lui Lucian Boia - *Jocul cu trecutul, Istoria între adevăr și ficțiune*, Editura Humanitas (seria "Teoria istoriei"), București, 1998.

nenta elaborare a discursului istoric (...) s-a acordat cu evoluția însăși a societății românești, cu gama ideologiilor și proiectelor de tot felul" (1997, p. 8). Privindu-și retrospectiv lucrarea, Lucian Boia afirmă: „mi-am propus, într-o primă etapă, în *Istorie și mit în conștiința românească*, să descifrez sensurile raportării românilor la propria lor istorie" (1998, p. 6).

Volumul de față vine ca o consecință firească a cărții precedente a autorului, reprezentând o generalizare a constatărilor acesteia, de la nivelul României la cel al întregii umanități: „românii nu fac excepție, decât prin anumite accente particulare. Există o logică a istoriei în genere, un mecanism propriu reelaborării și actualizării trecutului. Istoria își are condiția ei (...)” (1998, p.6)².

(Demersul apare a fi astfel similar practicii metodologice din sociologie. Lucian Boia pleacă de la observații izolate - cazul României și nu numai, generalizează și apoi caută să își valideze teoria prezentând exemple din alte arii socio-geografice. Mă aștept ca să urmeze un nou volum în care autorul să își valideze mai riguros ipotezele centrale.)

Doă sunt ipotezele centrale pe care Lucian Boia le propune în eseu: Pe de o parte este *rescrierea continuă a istoriei* prin prisma implicațiilor ei asupra prezentului. A doua ipoteză afirmă faptul că obiectul de studiu al istoriei, povestea pe care o spune aceasta ca știință (începând cu Herodot - “părintele istoriei”), nu este chiar „istoria adevărată”, ci mai degrabă *reprezentările indivizilor / grupurilor sociale asupra acesteia*.

Ne amintim că unul dintre tipurile ideale de legitimitate identificate de Max Weber își găsește sursa în acțiunile trecute. Lucian Boia aduce și el în discuție *trecutul ca sursă de legitimitate* a acțiunilor, pretențiilor și prestigiului societăților contemporane. Trecutul nu poate însă să se constituie ca sursă a legitimității decât în condițiile în care acțiunile trecute ar fi dezirabile (valorizate pozitiv) în condițiile în care ele ar fi performate în prezent. Valorile la care au aderat societățile euro-atlantice - din care provin majoritatea

exemplificărilor din lucrare - au suferit modificări importante în ultimele două secole, fie măcar și prin simpla reordonare a priorităților. Lucian Boia punctează în eseu câteva din modificările de *reprezentare*³ a “adevărului istoric” de-a lungul timpului, vizând atât evenimente îndepărtate în timp cât și realități relativ recente. Sunt astfel aduse în prim plan interpretări ale evenimentelor trecute bazate pe aceleași izvoare și care își schimbă semnificația odată cu trecerea timpului. Astfel de variații, care au loc între momente plasate la 1400 sau 1500 de ani de la desfășurarea faptelor, infirmă contraargumentul “detașării în timp de evenimente”. Lectura cărții poate lansa - din această perspectivă - provocări interesante sociologiei: oare în ce măsură schimbările din manualele de istorie urmează unor modificări în ceea ce privește orientările valorice ale societăților în cauză? Care sunt efectele în acest sens ale modernității, post-modernității, post-capitalismului sau post-materialismului? Duce “sfârșitul istoriei” către o unificare a reprezentărilor asupra trecutului?

A doua idee forte a lucrării este cea a *diferențelor în reprezentarea trecutului în funcție de cel care îl evocă*⁴. Lucian Boia pleacă de aici pentru a argumenta *relativizarea istoriei* în funcție de perspectiva celui ce o istorisește. Istoria, afirmă autorul, este formată din reprezentări ale oamenilor asupra trecutului lor, iar istoricii, și ei membri ai societăților în care trăiesc, nu pot produce imagini pe de-a întregul “obiective”, “reale”. Mai mult, reprezentările diferă nu numai de la an la an, în timp, ci și în spațiu. În definitiv, pe lângă valorile “universale”, fiecare societate își elaborează propriul său sistem de norme și valori. În plus, un trecut care să legitimizeze faptele unei societăți poate să nu legitimizeze o alta, iar aceasta din urmă și-l poate reprezenta diferit astfel încât legitimitatea să treacă de partea intereselor ei. Implicațiile sunt multiple, însă nu menționez aici decât una, exemplificând-o printr-un scurt pasaj cât se poate de contemporan: „inventarea unei adevărate istorii europene, în care toți europenii să se regăsească și care să nu

frustreze pe nimeni, se anunță a fi o întreprindere cu nimic mai ușoară decât construcția însăși a Europei (unite)" (p. 48).

Dincolo de toate acestea rămâne simpla scriere a istoriei din perspectiva celui ce o trăiește (sau a trăit-o, prin el sau prin strămoșii săi) sau din perspectiva privitorului, a celui alt. Este punctul din care Lucian Boia dezvoltă un întreg discurs al alterității, extrem de interesant prin asemănarea sa cu cel dezvoltat în sociologia și antropologia contemporană. „Orice istorie se scrie din centru” (p. 56) afirmă autorul, argumentând faptul că istoria unui popor îndepărtat va fi altfel povestită de un istoric local decât de unul ... îndepărtat. Și cum reprezentările asupra distanței sunt poate cele mai dinamice dintre reprezentările civilizației umane, și cum despre unele societăți trecute sursele de informații sunt în principal externe lor și, mai mult, provin dinspre istorici aflați într-unul din centrele ce priveau aceste societăți drept periferii, întrebarea care se ridică este în ce măsură istoria acestor

societăți trebuie privită ca o istorie efectivă sau ca un discurs despre alteritate?

Pe măsură ce civilizația s-a confruntat cu provocări noi, și câmpul de interes al istoriei s-a diversificat: creșterea demografică generală pe fondul procesului de îmbătrânire demografică și a scăderii natalității în Europa a impus dezvoltarea unei demografii istorice; feminismul militant a condus către o istorie a femeilor etc. Lucian Boia sugerează - fie direct, fie prin contextul celor "istorisite" - *necesitatea unei istorii sociale*, a unei preocupări constante pentru înregistrarea comportamentelor și "mentalităților".

Fie și numai acest din urmă aspect, interesant și prin prisma integrării cunoașterii sau cunoașterilor produse, ar fi suficient pentru a recomanda cartea spre lectură. Întregul eseu se constituie însă într-o expunere incisivă și incitantă, aducând sub ochiul cititorului nu numai o istorie altfel decât în manualele de istorie din școală, ci și o sursă alternativă în formularea de explicații și ipoteze.

Bibliografie și note

1. *Mituri istorice românești și Miturile comunismului românesc* - vol. I (1998, p. 5).
2. Interesant este modul în care "istoria" modifică modul de a scrie al lui Lucian Boia: volumul din 1997 era scris la persoana întâi plural, în timp ce ultima sa carte este scrisă la persoana întâi singular: prima vorbește de adevăruri certe, iar a doua „nu mai are nimic în comun cu un tratat erudit de teorie a istoriei”, autorul dorind să își expună „propriile idei”
3. Autorul preferă termenul de "image". Opțiunea mea pentru "reprezentare" derivă din dorință de a utiliza jargonul uzual în sociologie.
4. (Idea nu este deloc nouă și nici specifică exclusiv istoriei - ca știință. Să ne amintim de pildă de Mollie Orshansky și de afirmația ei că „sărăcia stă în ochii privitorului”.)